

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

ภูวเมศร์ โรจน์จรัสสุต¹, เกสรารณ สกุลโพณ¹, พันธ์ โพธิบัติ¹

¹ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลตลาด

อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000

ภูวเมศร์ โรจน์จรัสสุต, เกสรารณ สกุลโพณ, พันธ์ โพธิบัติ. (2562). แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร. วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย ปีที่ 2(3), 2562: 45 - 56.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการขับลำผญา รูปแบบการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา และแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ บ้านโนนสวรรค์ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

จากการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของการขับลำผญา ชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ มีวิวัฒนาการมากจากการพูดผญาโต้ตอบ หรือผญาเกี่ยวโยงโดย ของหนุ่มสาว เรียกว่าจ่ายผญา กิจกรรมการจ่ายผญามักจะพบมากในช่วง ที่ชาวบ้านว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา ในยุคแรกใช้เพียงแคนเป่าประกอบ ต่อมาได้มีการนำเครื่องดนตรีพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ มาประกอบจังหวะและทำนองในการขับลำผญา โดยมีการนั่งล้อมวงพ้อนรำและปรบมือให้จังหวะประกอบการขับลำผญา ทั้งนี้รูปแบบการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญาการอนุรักษ์ในชนบทการแสดงหมอลำผญา ตามรูปแบบดั้งเดิมเพื่อไม่ให้ผิดเพี้ยนไปมาก ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจจะมีการพัฒนาที่อยู่ในขอบเขตของขนบธรรมเนียมของหมอลำ รวมถึงระบบขั้นตอนในการแสดงหมอลำผญา ในขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้คงอยู่สืบต่อไปในภายหน้า พร้อมทั้งสร้างความตระหนักให้ผู้คนในชุมชนได้ห้วงแหวนในการอนุรักษ์การขับลำผญา โดยมีแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด การขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ ในแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา ให้การขับลำผญาอยู่คู่ชุมชนเผ่าญ้อ ควรให้มีการส่งเสริมจากภาครัฐ หรือองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการสนับสนุนการขับร้องหมอลำ ส่งเสริมเยาวชน ทั้งในระดับชุมชนและระดับอำเภอ ทั้งนี้หมอลำเองต้องเปิดรับในการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ เพราะหมอลำคือสิ่งที่ให้ความบันเทิงแก่ชาวอีสาน จึงควรให้คงอยู่สืบต่อไป

คำสำคัญ : แนวทางการอนุรักษ์ การสืบทอด การขับลำผญา

The guidelines for conservation and inheritance Lam Phaya of Yho lineage khogsamran Loengnoktha district, Yasothon province

Phuwamet Rotcharatwut¹, Ketsaraphon Sakunphon¹, Phanat Phobbati¹

¹ Faculty of Culture Mahasarakham University, Talat sub-district,
Mueang District, Maha Sarakham Province 44000

Phuwamet Rotcharatwut, Ketsaraphon Sakunphon, Phanat Phobbati. (2019). The guidelines for conservation and inheritance Lam Phaya of Yho lineage khogsamran Loengnoktha district, Yasothon province. Thai Journal of Environmental Studies Vol. 2(3), 2019 : 45 - 56.

Abstract

The researcher was found that the history of the Lam Paya tribal communities Nyo Khok Samran sub-district has evolved greatly from speech Paya dialog or Tong Toi Lam Paya which is called by the youth in the village, Yasothon province.

Activity Lam Paya often found in the range. The villagers refrain from farmers. In the early days, the only cannon This research was analyzed survey to study the history of Lam Paya form of conservation and transmission Lam Paya. And guidelines for the conservation and transmission Lam Paya. Tribal communities Nyo Ban NhoN Sawan Khok Samran Lerngnoktha district, Yasothon province sounded composed later has been attributed to various kinds of folk melodies and rhythms in the Lam Paya It is a circle dance and claps the rhythm of a Lam Laya. The theme of conservation and heritage conservation Lam Paya singer in the tradition. According to a tradition not to be very distorted. This local knowledge may be developed in the region. The tradition of singer. The system is a step in the singer Paya. In the process to continue to exist in the future and bring awareness to people in the community to address concerns in the conservation Lam Paya. The conservative approach and inherits a body of tribal communities Paya Nyo. In the approach to conservation and development the Lam Paya is a tribal community Nyo should the promotion of the public sector. Organizations and related agencies. The backing chorus singer. Youth, community and district level. The singers have been developed in various fields because The singer is to entertain the Northeast. It deserves to remain for the next successor. This research I have suggested that guidelines for the conservation and transmission Lam Paya. Tribal communities Nyo Ban Khok Samran Loengnoktha district Yasothon province should be encouraged and developed into the society of today and should have the knowledge of wisdom to those who have no knowledge of Lampaya Paya. To has led to the study or practice, which makes Lam Paya along with community and tribal Nyo successor to the Esan stability.

Keyword : Conservation guidelines, Inheritance, Inheritance Lam Phaya

1. บทนำ

กลุ่มคนตระกูลไทหรือไต กลุ่มคนดั้งเดิมบนดินแดนอุษาคเนย์ อพยพมาตามลุ่มแม่น้ำใหญ่ เช่น แม่น้ำอิรวดี แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำโขง รวมหลักปักฐานกันสร้างอัตลักษณ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่อื่นๆ ไทญ้ออพยพมาจากเชียงรุ่ง หรือสิบสองปันนา ตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน และอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำโขงฝั่งไทย มีภาษาของตนเอง เรียกว่า ภาษาญ้อ ภาษาญ้อจัดอยู่ในตระกูลภาษาไท-กะไต ภาษากลุ่มคำ-ไท สาขาเบ-ไท สาขาย่อยไต-แสก มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาลาวสำเนียงหลวง พระบาง มีพยัญชนะ 19 เสียงสระเดี่ยว 18 เสียง สระประสม 3 เสียง วรรณยุกต์ 4 เสียง พยัญชนะควบกล้ำ 6 เสียง ซึ่งมีความไพเราะและน่าสนใจ เมื่อ 200 ปีก่อน คนญ้อ อพยพมาจากแขวงคำมูกัดคำม่วนในประเทศลาวเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็น เมืองชัยสุดอุตมะบุรี ที่ ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม แต่ต่อมาเกิดสงครามจึงได้มีการอพยพออกไปตั้งเมืองที่ โป่งเลง ไกลประเทศเวียดนาม และย้ายกลับมาตั้งถิ่นฐานอีกครั้งใกล้ๆบริเวณเดิม ที่ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ในปัจจุบัน แต่ในครั้งนี้ได้มีการกระจายตัวไปตั้งรกรากในหลายพื้นที่ ไทญ้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด คือที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม และกระจายตัวไปตั้งรกรากในหลายพื้นที่ เช่น จังหวัดสกลนคร จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดอุดรธานี จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดยโสธร และพบในพื้นที่ภาคอื่น ๆ เช่น อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นต้น

ไทญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ซึ่งในจังหวัดยโสธรมีเพียงหนึ่งตำบลที่พบคนเผ่าญ้อ อยู่รวมตัวกัน ซึ่งมีความโดดเด่นทางด้านภาษา จารีตฮีตครองประเพณี และการละเล่น ศิลปะการแสดง ที่ได้รับอิทธิพลของคนกลุ่มลุ่มแม่น้ำโขง ชุมชนญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร มีกลุ่มไทญ้อที่อาศัยอยู่ในตำบลโคกสำราญ มีอยู่ 4 หมู่บ้าน ได้แก่

บ้านกุดคอกบ้านโนนสวรรค์ บ้านหินสั่ว และบ้านโคกสำราญ โดยในชุมชนญ้อ จะมีงานบุญประจำปีคือ บุญเดือนหก จะมีการละเล่นตามความเชื่อประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ เมื่อถึงเดือนหก หรือระหว่างช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน จะมีพิธีขอฝน จุดบั้งไฟถวายพญาแถน และจะมีการทำบุญใหญ่ประจำปี คือบุญอุทิศหาญาติพี่น้องบรรพบุรุษ (แห่กองบุญ,แห่กองเม็ง) และในช่วงกลางวันหรือกลางคืน (ตามโอกาสความสะดวกของเจ้าภาพ) จะมีมหรสพคบงันในบุญประจำปี มีการขับลำผญา โดยหมอลำปราชญ์ชาวบ้าน จะขับลำเป็นบทเกี่ยวพาราสีระหว่างฝ่ายชาย และฝ่ายหญิง โต้ตอบกันไปมา โดยขับลำประกอบจังหวะที่มีดนตรีเป็นเครื่องประกอบจังหวะเช่น แคน พิณ กลอง และฉิ่ง ซึ่งการขับลำผญาจะมีความคล้ายคลึงกันกับ ลำสี่พันดอน และคอนสะหวັນ ลำผญาพบมากในแถบลุ่มน้ำโขง และพบมากในอำเภอดอนตาล คำผญา (ผะผญา, ผะหย่า) ที่มาจากคำว่าปรัชญา เป็นบทกลอนที่แต่งด้วยคำสอน เช่น ผญาปุสอนหลาน ย่าสอนหลาน ผญาเกี่ยว ผญาจึงเป็นบทกลอนที่เป็นคำสอนของผู้คนคนในอดีต เพื่อให้คนใกล้ชิดที่อยู่ในครอบครัว ฮีตครอง ผญาจึงมีความสำคัญกับคนในอดีตในการดำรงชีวิต และได้มีการปรับเปลี่ยนจากการที่พูดผญาโต้ตอบ ผญาคำสอน ได้มีการพัฒนามาขับร้อง (ขับลำ) บทผญาประกอบจังหวะทำนอง จึงเกิดเป็นทำนองลำต่างๆ เช่น ลำพื้น ลำกลอน ลำเพลิน ลำหมู ลำเรือ ลำคอนสะหวัน ลำบ้านซอก ลำมหาไชย ลำผญา ฯลฯ หมอลำผญากลอนลำว่าเป็นการลำที่ใช้ บทกลอน โต้ตอบกันระหว่างหมอลำชายและหญิงในเรื่องต่างๆ โดยมีเครื่องดนตรีประกอบคือ แคนกลอนที่หมอลำใช้ลำเรียกว่า กลอนลำ ซึ่งมีลักษณะเป็นร้อยกรอง (เจริญชัย ชนไฟโรจน์. 2526 : 3 -33) กลอนลำเป็นบทกวีของชาวอีสานนั้นมีใช้เพียงแต่จะให้ความเสนาะไพเราะ แผ่กุศโลบาย สอดแทรกหลักธรรมของศาสนาให้ซึมซับเข้าถึงประชาชนทุกชั้นทุกสังคม จึงทำให้ชาวอีสานเป็นผู้ตั้งอยู่ในความประพฤติปฏิบัติตนที่ดีอยู่ในกรอบของขนบธรรมเนียมประเพณี และตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. 2521 : 45)

ซึ่งในการศึกษาการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกต ในหัวข้อวิจัยแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ซึ่งตั้งข้อสังเกตว่าการขับลำผญาในชุมชน ไทย้อ ตำบลโคกสำราญ ได้รับอิทธิพลจากอำเภอดอนตาลหรือไม่อย่างไร เพราะในชุมชนไทย้อในจังหวัดอื่นๆ ไม่ค่อยจะพบเห็นการขับลำผญาในกลุ่มคนไทย้อ

จากความสำคัญข้างต้นที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าศิลปะการแสดงของแต่ละชาติพันธุ์หรือชุมชน มีบทบาทที่สำคัญมากที่สุด ที่อยู่ร่วมกับผู้คนในชุมชน ศิลปะการแสดงเหล่านี้จึงมีความสำคัญ และเหมาะแก่การอนุรักษ์และสืบทอดให้คงอยู่คู่กับชุมชน เพื่อให้เป็นมรดกสู่คนรุ่นหลัง ได้ปลูกจิตสำนึกที่อยากจะทำอนุรักษ์หวงแหนศิลปะคำลำเหล่านี้ให้คงอยู่สืบต่อไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมา การขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ บ้านโนนสวรรค์ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ในประเด็นศึกษา เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาการขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ บ้านโนนสวรรค์ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
2. เพื่อศึกษารูปแบบการการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ บ้านโนนสวรรค์ ตำบลโคก สำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร” ในการวิจัยใน

ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Study) โดยการสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกต และการสนทนากลุ่ม การศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้ ศึกษาเอกสาร ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแจ้งวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานศึกษาประวัติความเป็นมา ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดการขับลำผญา โดยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง นำมาวิเคราะห์เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดการขับลำผญา โดยมีผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และประชาชนอาศัยอยู่ที่ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร จำนวน 20 คน ใช้ระยะเวลาในการวิจัย 3 เดือน เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์แบบสังเกต แบบการสนทนากลุ่ม สรุปและนำเสนอผลการศึกษา

4. ผลการการศึกษา

1. การศึกษาเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร” มีผลการวิจัยตามประเด็นดังนี้

ประวัติของชุมชนเผ่าญ้อตำบลโคกสำราญถิ่นฐานเดิมของไทย้อ อยู่ที่เมืองทงสา แขวงไชยบุรีของประเทศลาว หรือจังหวัดล้านช้างของไทย สมัยหนึ่งไทย้อส่วนใหญ่ ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่ไชยบุรีปากน้ำสงครามริมฝั่งแม่น้ำโขง (ตำบลไชยบุรีอำเภอท่าอุเทนจังหวัดนครพนมในปัจจุบัน) ในสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อพุทธศักราช 2351 ต่อมาเมื่อเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์จันทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 พุทธศักราช 2369 พวกไทย้อที่เมืองไชยบุรี ได้ถูกกองทัพเจ้าอนุวงศ์กวาดต้อนไป แล้วให้ตั้งเมืองอยู่ ณ เมืองปุงลิง ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (อยู่ในแขวงคำม่วน ประเทศลาว) อยู่ระยะหนึ่งต่อมาได้กลับมาตั้งเมือง ขึ้นใหม่ที่ฝั่งแม่น้ำโขง

ตั้งเป็นเมืองท่าอุเทนเมื่อปีพุทธศักราช 2373 คือ บริเวณท่าอุเทนจังหวัดนครพนม ในปัจจุบัน และบางส่วนได้ตั้งถิ่นฐานที่อำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร แต่เดิมชุมชนเผ่าญ้อ บ้านกุดคอก่านตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านขอนขวาง (ปัจจุบันบริเวณทางทิศตะวันออกของบ้านนาอุดม อำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร) แต่ต่อมาได้เกิดโรคระบาดในหมู่บ้านทำให้ผู้คนหมู่บ้านล้มตาย เป็นจำนวนมาก ซึ่งเผ่าญ้อจะนับถือไสยศาสตร์ถือผีเป็นหลักซึ่งมีคนป่วยบอกว่ามีผีเข้าหรือผีปอบ จึงอยู่กันไม่ได้จึงอพยพมาตั้งหมู่บ้านอยู่บ้านเก่ากลาง ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านขอนขวางประมาณ 6 กิโลเมตร และมีส่วนได้มาอยู่อาศัยที่บ้านโคกใต้ โคนเหนือ (ปัจจุบันคือบ้านหินสั่วและบ้านกุดคอก่าน) ซึ่งประชาชน ได้จับจองพื้นที่ทำการเกษตรบริเวณกุดคอก่าน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มีหน่อไม้ไผ่ ใจัดขึ้นจำนวนมาก พอถึงฤดูฝนลำห้วยกุดก่านระดับน้ำ ในลำห้วยสูงขึ้นท่วมต้นไม้ทั้ง 2 ผังลำห้วย เมื่อน้ำลดลงจะมีร่องรอยของน้ำติดตามต้นไม้เป็นกาน (เป็นคาบฟองสีขาว) ชาวบ้านในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงจึงได้เรียกหมู่บ้านว่าบ้านกุดคอก่าน ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาโดยมีผู้นำซึ่งเป็นผู้ตั้งหมู่บ้านดังนี้

- 1) เฒ่าเต็ม โจมคำ
- 2) เฒ่าอาน โจมคำ
- 3) เฒ่าเลือก สาขาสิงห์
- 4) เฒ่าซ้อ ออาสา
- 5) เฒ่าแก่ง ชันทอง
- 6) เฒ่าเอ สมชาติ
- 7) เฒ่านวล ชันทอง
- 8) นายเลื่อม สาขาสิงห์
- 9) นายเลิง ชันทอง
- 10) นายพิชิต ชาวชอบ
- 11) นายหลอม คำไช

ปัจจุบันชุมชนกุดคอก่านได้แยกหมู่บ้านออกเป็น 4 หมู่ ได้แก่ บ้านกุดคอก่าน หมู่ที่ 3, หมู่ที่ 1 บ้านโนนสวรรค์หมู่ที่ 7, หมู่ที่ 15 และบ้านหินสั่วหมู่ที่ 6 มีความเป็นเอกลักษณ์ของคนเผ่าญ้อได้พูด ได้แก่วรรณคดีซึ่งภาษาญ้อจะเป็นอีกภาษาหนึ่งที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ตลอดจนวัฒนธรรมการแต่งกายในการสืบทอด

ประเพณีวัฒนธรรมนั้นยังมีความเป็นเผ่าญ้อ ชาติพันธุ์ ญ้อมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตามวิถีชนบท หลังจากชาวบ้านว่างเว้นจากการทำนา การเกษตรต่างๆ จะมีกิจกรรมที่ผู้คนในชุมชนทำร่วมกัน เพื่อพบปะพูดคุยกัน คือการลงช่วงเข็นฝ้าย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง เมื่อถึงช่วงเย็น หลังจากที่ได้รับประทานอาหารเย็นเสร็จสาว ๆ ในชุมชนก็จะมารวมตัวกันที่ช่วงบริเวณลานบ้าน เพื่อเข็นฝ้าย (ทำฝ้ายให้เป็นเส้น) หรือปั่นฝ้าย (กรอหลอดด้าย) จะมีทั้งสาว ๆ และผู้สูงอายุลงมาช่วยทำงานอยู่เป็นเพื่อน ส่วนหนุ่ม ๆ จะชวนกันกลุ่มละ 3 - 5 คน เดินลงช่วงต่าง ๆ ขณะที่เดินไปก็จะเป่าแคนไปด้วย เนื่องจากว่าแต่ละหมู่บ้านจะมีอยู่หลายช่วงตามคุ้มต่างๆ หมู่ ๆ ก็จะเดินไปเที่ยวชมช่วงต่างๆ เมื่อหมายตาสาวช่วงไหน หนุ่ม ๆ ก็จะเข้าไปในช่วงก็จะพูดหยอกเย้าเกี่ยวกับพาราสิ โดยการพูดผญาโต้ตอบชนเผ่าญ้อตำบลโคกสำราญ มีนักปราชญ์ผู้ชำนาญในการพูดผญาพื้น (เว้าผญาดั้งเดิม) ซึ่งถือเป็นต้นแบบของหมอลำผญาในชุมชน แม่เครือ อุดพันธ์ (นักพูดผญาหญิง) พ่อเป่า คิคะ (นักพูดผญาชาย) ถือเป็นต้นแบบของหมอลำผญาในชุมชนเผ่าญ้อ โดยการสัมภาษณ์ หมอลำนวลจันทร์ คำไช “ยุคแรกเป็นการพูดผญาโต้ตอบ ขณะที่หมอลำนวลจันทร์ยังเด็ก ได้ตามไปฟังและดูการแสดงของแม่เครือ จึงเกิดความชอบในการพูดผญาหลังจากที่แม่เครือ อุดพันธ์ มีอายุมากขึ้น ท่านก็ได้ฝากกลอนผญาไว้ให้แก่หมอลำนาง โจมคำ(หมอลำรุ่นพี่ในชุมชน) หลังจากที่หมดยุคของแม่เครืออุดพันธ์ ก็ยังไม่มีผู้ที่สืบทอดลำผญาไว้เป็นอาชีพ ขณะนั้นบ้านหินสั่วได้ มีงานบุญหลวงพ่อทา (ญาติท่าน) เจ้าอาวาสวัดบ้านหินสั่ว ผู้ที่มีใจรักในศิลปวัฒนธรรมการลำผญาจึงได้ว่าจ้างหมอลำผอม สกุลไทย ซึ่งเป็นหมอลำผญาที่ย่อยที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ในอำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร มาลำผญาในงานบุญ“หมอลำนวลจันทร์เล่าว่า ได้ไปฟังลำผญาของหมอลำผอม สกุลไทย จึงเกิดความชอบในการลำผญา ในคืนนั้น หมอลำนวลจันทร์นั่งฟังลำผญาจนหมอลำเลิกทำการแสดง ต่อมาหมอลำนวลจันทร์ จึงมีแนวคิดที่จะริเริ่มฟื้นฟูการลำผญาที่ในอดีตชุมชนของตนเองเคยมีการพูดผญามาแล้ว หมอลำนวลจันทร์จึงรวมตัว หมอลำ - นักดนตรีรุ่น

อาจารย์ รุ่งพีรณ้องและเพื่อนๆ ในชุมชน มาหัด ล้าผญาโดยอาศัยทำนองลำที่เคยได้ยินได้ฟังจาก หมอลำเครื่อง อุตพันธุ์ และหมอลำผมหอม สกุลไทย” (นวลจันทร์ คำไข สัมภาษณ์ : 2562) ผู้ที่ร่วมฝึกหัดลำ เพื่อรวมทีมครั้งแรก ดังนี้

- 1) หมอลำนวลจันทร์ คำไข
- 2) หมอลำอ่อน (จันดี) สมทรัพย์
- 3) หมอลำนาง โจมคำ
- 4) นายเม่า ชันทอง
- 5) นายวิเศษ การะเนตร

ภาพประกอบ 1 คณะหมอลำผญา ชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ

ฝึกฝนด้วยแนวทาง “ครูพักลักจำ” จนเกิดความชำนาญและสามารถรับงานลำได้ ค่าจ้างในยุคเริ่มต้นรับงานลำในราคา 1,500 – 3,000 บาท ยุคที่หมอลำผญาเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร รุ่งเรืองมากอยู่ในช่วงราวปี พ.ศ.2536-2559 เมื่อมีใครกล่าวถึง หมอลำค่านาง จันดี ศรีนวล รวม 3 ท่านนี้ เป็นไปไม่ได้ที่จะไม่มีคนรู้จัก ต่อมาได้มีหมอลำฝ่ายชายมาร่วมในวงด้วย คือหมอลำเซย ยืนยงในช่วงที่รวมตัวกันค่าจ้างที่ได้สูงสุดประมาณ 5,000 - 15,000 บาท ปัจจุบันนี้หมอลำผญา เป็นเพียงหมอลำอนุรักษ์ โดยพร้อมที่จะหมดไปกับอดีตถ้าไม่มีผู้คนมาส่งเสริมและอนุรักษ์สืบต่อไปสภาพปัจจุบันของการขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธรผลการวิจัยพบว่า สถานภาพองค์ความรู้ที่ยังมีร่องรอยให้สามารถสืบค้นได้อยู่ในปัจจุบัน ถึงแม้การแสดงหมอลำจะเป็นมรดกส่วนใหญ่ที่ชาวอีสานชื่นชอบแต่มีการเปลี่ยนแปลงด้าน

รสนิยมค่านิยมของคนแต่ละยุคสมัยที่อยู่เบื้องหลังของการเปลี่ยนแปลงคือ ระบบกลไกเศรษฐกิจ เมื่อมีการกระตุ้นทางเศรษฐกิจ เช่น มีการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ และเมื่อมีการคมนาคมติดต่อสื่อสารการเดินทางเข้าไปหางานทำที่กรุงเทพฯ หรือตัวเมืองใหญ่จึงรับเอาค่านิยมที่เขาคิดว่าเป็นความศิวิไลซ์เข้ามาปรับใช้ในแง่มุมของการปรับเปลี่ยนการแสดงหมอลำเช่นกัน จะเห็นได้ว่าจากเนื้อหาที่เกี่ยวกับหมอลำแต่ละประเภทส่วนใหญ่ที่นำเสนอมา ได้ปรับไปตามสมัยนิยม แต่ในแนวทางของคณะหมอลำผญาชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร มีแนวคิดในระบบการแสดงที่ยังอยากจะอนุรักษ์ ในรูปแบบดั้งเดิม จึงทำให้มีงานแสดงน้อยลง เพราะกระแสนิยมหมอลำในรูปแบบเดิมน้อยลง

ทั้งนี้ในคณะหมอลำผญาชุมชนเผ่าญ้อลดลง จึงทำให้ไม่มีผู้ที่จะมาสืบทอด จึงเป็นเพียงผู้อนุรักษ์ และพร้อมที่จะถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดเมื่อมีผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษา ปัจจุบันหมอลำผญาชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ยังรับงานอยู่บ้างตามความต้องการของผู้ว่าจ้างส่วนมากจะไปโชว์การแสดงเพียงระยะเวลาสั้น ๆ กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุน (นวลจันทร์ คำไข สัมภาษณ์ : 2562)

2. รูปแบบการการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ บ้านโนนสวรรค์ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

2.1 การอนุรักษ์ชนบในการแสดงผญา

การขับลำผญาในอดีตนิยมจะนั่งพื้นขับลำโดยจะลำโต้ตอบกันระหว่างหมอลำฝ่ายชายและหมอลำฝ่ายหญิง ปัจจุบันได้มีการพัฒนามีเวทีเครื่องเสียง จึงทำให้หมอลำปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยหมอลำจึงได้พัฒนาเปลี่ยนจากการนั่งลำมายืนลำบนเวที ซึ่งในอดีตจะมีดนตรีเพียงชนิดเดียวประการขับลำคือ แคน ที่ใช้สำหรับเป่าประกอบการขับลำ ต่อมาได้มีการพัฒนาได้นำดนตรีที่หลากหลายเพิ่มขึ้นโดยนำดนตรีพื้นบ้าน และดนตรีสากลเข้ามาประกอบเข้าจังหวะเช่น พิณ กลอง ฉิ่ง แคน คีย์บอร์ด อิเล็กโทรน กลองชุด เบสไฟฟ้า และกีตาร์ไฟฟ้า โดยการพัฒนาเหล่านี้ขึ้นอยู่กับคณะหมอลำในบางวง

เป็นที่ยอมรับกันในวงการของศิลปินคนรุ่นใหม่จึงทำให้มีงานล่าเพิ่มขึ้น และนิยมหันกลับมาเรียนล่าเพื่อประกอบอาชีพกันมากขึ้น แต่ในอีกแง่คิดหนึ่งของกลุ่มผู้นุรักษ์นิยม มีแนวคิดที่อยากจะอนุรักษ์ในการแสดง มีความซาบซึ้งในการนิยมนิทรรศการล่าแบบโบราณ จึงทำให้มีข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นุรักษ์นิยมและกลุ่มสังคมนิยม แต่หมอล่าตามกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ยังมีการอนุรักษ์ขับล่าแบบดั้งเดิม เช่น คณะหมอล่าผญาชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นเพียงหมอล่ากลุ่มผู้นุรักษ์ จึงสามารถเป็นผู้ที่ให้ความรู้เรื่องการขับล่าผญา ในรูปแบบดั้งเดิมได้ละเอียดมากที่สุดซึ่งคณะหมอล่าผญาชุมชนเผ่าญ้อ ปัจจุบันยังรับงานล่าตามงานที่เจ้าภาพมาว่าจ้าง โดยคณะหมอล่าผญาชุมชนเผ่าญ้อ ยังอนุรักษ์การขับล่าผญาแบบดั้งเดิมซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมอันดีงาม

2.2 การติดต่อว่าจ้าง หรือ รับงาน

หมอล่ากับเจ้าภาพ โดยปกติแล้วในสมัยก่อนเจ้าภาพมักเดินทางไปติดต่อว่าจ้างหมอล่าที่บ้านของหมอล่าหรือเวทีหมอล่า และมีการตกลงนัดหมายกันเรื่องค่าจ้างคณะหมอล่าผญา ชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ผู้จัดตั้ง คือ นางนวลจันทร์ คำไช จัดตั้ง พ.ศ.2536 ผู้แสดงประมาณ 10 คนการว่าจ้างสามารถว่าจ้างโดยผ่านสมาชิกในวงได้ทุกคน แต่ส่วนมากผู้ว่าจ้างจะว่าจ้างผ่าน นางนวลจันทร์ คำไช (หัวหน้าวง) ที่บ้านเลขที่ 309 หมู่ 15 บ้านโนนสวรรค์ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร 35120 หรือโทรติดต่อ 061 - 793 - 4348 ราคาค่าจ้างในการแสดง ราคามาตรฐานอยู่ที่ 3,000 - 5,000 บาท ราคามัดจำ 1,000 - 2,000 บาทที่ได้สูงสุดในราคา 15,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของงาน และระยะทางในการเดินทางไปทำการแสดงเมื่อถึงวันงานหมอล่ามักจะเดินทางไปบ้านงานก่อนก่อนเวลาแสดงพอสมควร พาหนะในการเดินทางอาจจะขึ้นรถโดยสาร หรือรถส่วนตัวเมื่อไปถึงบ้านก็ขึ้นพักผ่อน อาบน้ำ รับประทานอาหาร และแต่งตัวที่บ้านเจ้าภาพ ถือเป็นธรรมเนียมของเจ้าภาพที่จะต้องจัดหาอาหารต้อนรับหมอล่า

เจ้าภาพต้องจัดเตรียมเครื่องคายเป็นการทำกรไหว้ครู หมอล่าจะทำพิธีไหว้ครูที่บ้านของเจ้าภาพ แล้วเมื่อถึงเวลาล่าแล้วจึงขึ้นเวที ในวันงาน ตั้งแต่เช้าเจ้าภาพมักจะเปิดแผ่นเสียงหมอล่าที่กำลังเป็นที่นิยมในสมัยนั้น ผ่านเครื่องขยายเสียง ให้ชาวบ้านในละแวกนั้นได้ยินได้ฟังโดยทั่วกันเรื่อยไปจนถึงการแสดง

2.3 ไหว้ครู การประกอบพิธีกรรมก่อนทำการแสดง (ยกอ้อยอครู)

“อ้อ” ในพิธีกรรมการไหว้ครูของหมอล่าอีสาน “คือ คาถา ที่กล่าวเพื่อบูชาครู ระลึกถึงผู้มีพระคุณที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ ไม่ว่าจะทำกิจการอันใดแล้วถ้าขึ้นชื่อว่าวิชาเราย่อมมีครูการไหว้ครูนิยมหันไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ หรือทางทิศเหนือ เครื่องบูชาครู (คายอ้อ) ของหมอล่าผญาเผ่าญ้อ มีดังนี้ หนังสือกลอนล่า ดอกไม้ขาว 5 คู่ เทียน 5 คู่ เทียนเล่มบาท 1 คู่ เงิน 29 บาท หวี 1 เล่ม ลิปสตึก 1 แท่ง แป้ง 1 กระป๋อง ผ้าถุง 1 ผืน ผ้าแพร หนึ่งวา 1 ผืน และเหล้า 1 ขวด

ภาพประกอบที่ 2 คณะหมอล่าประกอบพิธีไหว้ครู (ยกอ้อยอครู)

2.4 การแต่งกาย

การแต่งกายของหมอล่าเดิมหมอล่าผู้ชายนิยมนุ่งโสร่ง เสื้อหม้อนิล และหมอล่าผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าถุง และเสื้อแขนกระบอกส่วนการแต่งกายของหมอล่าผญา ชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร มีการแต่งกายโดยยึดในแนวทางอนุรักษ์ของชนเผ่าญ้อการแต่งกายของหมอล่าผู้หญิงหมอล่าผู้หญิงจะนิยมแต่งกายโดยใส่เสื้อแขนกระบอก สีดำ, นุ่งผ้าถุง โทน สีดำ/

สีกรมท่า เบี้ยวผ้าสไบขิดสีแดงเป็นหลัก เกล้ามวยผม ทัดดอกไม้ ส่วนหมอลำผู้ชายนิยมสวมชุดสากล คือ กางเกงขายาว เสื้อแขนยาว และผูกเนคไท ต่อมา ปัจจุบันนิยมใส่เสื้อแจ๊คเก็ต รองเท้าหนังแบบสุภาพ หรือรองเท้าบูท การแต่งกายถือว่าเป็นองค์ประกอบ สำคัญ ที่เสริมช่วยให้อะไหล่มีเสน่ห์และมีสง่าราศี การแต่งกาย ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวดสำหรับ หมอลำ เพราะว่าในงานนั้นหมอลำ คือ พระเอกและ นางเอก การแต่งกายต้องพิถีพิถันเรียบร้อยและดูดี ประณีตนาสมัย เช่น หมอลำเคน ดาเหลา ได้ชื่อเป็น หมอลำที่แต่งกายพิถีพิถัน มีเสน่ห์ และมีสง่าราศียิ่ง คนหนึ่ง กว่าจะขึ้นเวทีได้ก็ใช้เวลาแต่งตัวและไหว้ครู เป็นเวลานาน แต่ผู้ฟังก็ทนรอด้วยความตั้งใจ โดยมาตรฐานทางสังคมแล้วถือว่าหมอลำกลอน ทั้ง ชายหญิง เป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์และนำสมัยในยุคหนึ่ง ๆ แต่การแต่งกายของหมอลำซึ่ง คนส่วนใหญ่อาจ มองว่า เป็นการแต่งตัวที่ล้ำสมัยจนเกินไป ทั้งนี้กลุ่ม ของหมอลำดั้งเดิม เช่นหมอลำกลอน หมอลำชนเผ่า และหมอลำดั้งเดิม ยังมีการแต่งกายที่อยู่ในกรอบของ การอนุรักษ์ ถึงแม้จะมีการพัฒนาปรับปรุงให้เข้ากับ ยุคสมัย แต่ยังคงความเรียบร้อยและงดงามตามจารีต ประเพณี

2.5 กลอนลำที่ใช้ในการแสดง

การขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ บ้านโนนสวรรค์ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร มีตัวอย่างกลอนลำหรือคำร้องที่ใช้ ประกอบการแสดง ดังนี้

กลอนไหว้ครู

สาธุ ข้าขอยอแม่่มืออ่อนมื่อ จอมพระธรรมอันล้ำค่า
 คุณครูบาดอกอาจารย์ ขอให้มานั้นช่วยป้อง
 ยามข้าสิว่ากลอน บอกว่าคันแม่นคุณนั้น
 พระพุทธขอให้มานำคำ คันว่าคุณนั้นพระธรรม
 ขอให้มานั้นนำส่ง โอหนอคุณพระสงฆ์นั้นพร้าพร้อม
 นางขอน้อมมัสการ บอกว่ากับคุณอนันต์จารย์เจ้า
 กับทั้งอนันต์จารย์เจ้า ผู้เขียนกลอนนั้นแต่มแต่
 ผู้เขียนเขียนนั้นขิดแต่ม ให้แนมข้าบาดโฮลำ
 (นวลจันทร์ คำไข สัมภาษณ์ : 2562)

2.6 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการ

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงใน การลำผญา ของคณะหมอลำผญาชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้ แคน กลองตุ้ม กลอง ยาวพิณ ฉิ่ง ฉาบ

2.7 แสดงขั้นตอนในการทำการแสดง

ขณะที่ขึ้นลำบนเวที หมอลำต้องใช้ การสังเกตว่าผู้ฟังชอบหรือไม่ชอบอะไร เช่น เนื้อหา ของกลอน ทำนองลำหรือจังหวะลีลา ลักษณะและ สาระในการพูดจา และอื่น ๆ เมื่อขึ้นเวทีแล้ว ศิลปินหมอลำต้องตระหนักว่า ตนเป็นผู้มีหน้าที่ให้ ความบันเทิงแก่ผู้ฟังเป็นหลักจะเหน็ดเหนื่อยเมื่อลำ หรืออารมณ์ขันมั่วหรือเศร้าหมองปานใดก็ต้อง พยายามทำหน้าตาให้สดชื่นและเบิกบานอยู่ ตลอดเวลา เพื่อผู้ฟังจะได้ตั้งใจและตามไปจำงมาลำ อีกในวันหน้าถ้าศิลปินคนใดไปลำแล้ว ไม่มีงานตาม ถือว่าล้มเหลว ซึ่งกลอนลำที่คณะหมอลำผญา ชุมชน เผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ใช้ลำในการแสดงมีตามลำดับดังต่อไปนี้ 1) ลำไหว้ครู 2) ลำแนะนำตัว ลำแจ้งจุดประสงค์ของงาน 3) ลำถามข่าวชาวบ้าน 4) ลำบอกบ้านอยู่ 5) ลำเกี้ยว 6) ลำอวยพร 7) ลำเบ็ดเตล็ด 8) ลำลา

3. แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด การ ขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

3.1 แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด การขับลำผญา

มรดกภูมิปัญญาของชาวอีสาน หาก พูดถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) แล้วสิ่ง ที่ทุกคนรู้จักมักคุ้นคือฮีตครองประเพณีที่มีแต่ความ สนุกสนานในภาคอีสาน หมอลำเป็นอีกอย่างหนึ่งที่ อยู่คู่กับชาวอีสานและสังคมไทยมาอย่างช้านาน แต่ ในปัจจุบันการลำในรูปแบบดั้งเดิมกำลังจะเลือน หายไปพร้อมกับมีศิลปิน นักร้องใหม่ๆ เข้ามาแทนที่ จึงทำให้ผู้คนไม่เห็นความสำคัญ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้อง หาวิธีและแนวทางเพื่อที่จะช่วยอนุรักษ์ให้อยู่คู่กับชาว ไทยอีสานสืบต่อไป “ควรมีการปลูกจิตสำนึกให้คนใน ท้องถิ่นรวมทั้งคนรุ่นใหม่ตระหนักถึงคุณค่าสาระและ

ความสำคัญ ของการขับร้องหมอลำผญา และมีการถ่ายทอดโดยการนำเสนอภูมิปัญญาการขับร้องหมอลำ ให้สังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรมของชุมชน สถานศึกษาในชุมชนควรมีการเพิ่มรายวิชาในการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กเรียน นักศึกษา ได้มีความรู้ความสามารถ ในการขับร้องหมอลำ และตระหนักถึงคุณค่า วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนของตนเอง

3.2 การสนับสนุนและการส่งเสริมขององค์ส่วนท้องถิ่น

คณะหมอลำผญาชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ได้มีหน่วยงานเข้ามาให้การสนับสนุนอยู่เรื่อยมา อย่างเช่น องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสำราญ ได้มีการจัดสรรงบประมาณ เพื่อส่งเสริมกลุ่มศิลปินหมอลำและนักดนตรีพื้นบ้าน ในชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ โดยมีการสนับสนุนเครื่องดนตรีบางส่วนเพื่อให้มีเครื่องดนตรีเพียงพอต่อการใช้งาน และยังได้ส่งเสริมคณะหมอลำผญาชุมชนเผ่าญ้อ เมื่อมีงานที่หน่วยงานจัดขึ้น หรืองานต้อนรับผู้หลักผู้ใหญ่ ที่มาเยี่ยมหน่วยงานหรือชุมชน กลุ่มคณะหมอลำผญาชุมชนเผ่าญ้อก็จะได้มาทำการแสดง และแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาติพันธุ์ญ้อ ทำให้เป็นที่รู้จักในประเทศและต่างประเทศ (อ่อนสมทรัพย์ สัมภาษณ์ : 2562)

3.3 การประยุกต์การขับลำผญาเพื่อเข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน

ศิลปวัฒนธรรมไทยในอดีตมีความสวยงามและความพิเศษอยู่ในตัวอยู่แล้ว เพียงแต่ยังไม่ค่อยมีผู้ที่หิวยิบยกมาพัฒนาในวงการกว้างๆ ซึ่งการที่เราจะประยุกต์การขับลำผญา ก็สามารถทำได้ แต่ประยุกต์เพื่อพัฒนา และไม่ให้รูปแบบการแสดง ผิดเพี้ยนไปจากเดิมมาก เป็นประยุกต์ที่อยู่ในขอบเขตของวัฒนธรรม ซึ่งการประยุกต์รูปแบบการแสดงมีตัวอย่างให้เห็นอยู่ในวงหมอลำใหญ่ๆ เช่น วงหมอลำคณะเทวัญวิทยุไท และคณะผสมหมอลำ

สกุลไทย ซึ่งมีการประยุกต์ปรับเปลี่ยน ทำนองดนตรี โดยมีการนำดนตรีสากลเข้ามาประยุกต์ใช้ เพื่อความบันเทิงและความเข้าใจในทำนองลำมากยิ่งขึ้น

5. สรุปและการอภิปรายผล

5.1 สรุปผลการศึกษา

สรุปผลการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

1.1 ประวัติความเป็นมาของการขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

การขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร มีต้นกำเนิดที่บ้านกุดคอก่าน ตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร โดยคุณพ่อเปา คีคะ และคุณแม่เครือ อุดพันธ์ โดยในยุคแรกเป็นการพูดผญาใส่แคน และต่อมาได้ปรับเปลี่ยนมีการใส่ทำนองในการลำ มีเครื่องดนตรีเข้ามาประกอบหลายชิ้น จึงเกิดเป็นการลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อตำบลโคกสำราญ ต่อมาคุณพ่อเปา คีคะ และคุณแม่เครืออุดพันธ์ ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ เด็กหญิงนวลจันทร์ คำไช และเด็กหญิงนาง โจมคำ เด็กผู้หญิงที่อยู่บ้านใกล้เคียงกัน (บ้านโนนสวรรค์) จึงทำให้มรดกการขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ ตกอยู่ที่นางนวลจันทร์ คำไช และนางคำนาง โจมคำ ที่บ้านโนนสวรรค์ เมื่อปีพุทธศักราช 2534 นางนวลจันทร์ คำไช มีแนวคิดที่อยากจะอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญาของชุมชนตนเองไว้ จึงได้รวบรวมเพื่อน ๆ และรุ่นพี่ในชุมชน มาร่วมกันตั้งวงหมอลำผญาโดยมี หมอลำผู้หญิง 3 คน และนักดนตรี 2 คน มีรายชื่อดังต่อไปนี้

- 1) หมอลำนวลจันทร์ คำไช
- 2) หมอลำอ่อน (จันดี) สมทรัพย์
- 3) หมอลำนาง โจมคำ
- 4) นายเม่า ชันทอง
- 5) นายวิเศษ การะเนตร

ต่อจากนั้นได้ร่วมกันตั้งวงและได้มีหมอลำผู้ชายมาเข้าร่วมวงอีก 1 ท่าน คือนายเชย ยืนยง ยุคที่หมอลำผญาเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอ

เล็งนกทา จังหวัดยโสธร รุ่งเรืองมาก อยู่ในช่วงราวปี พ.ศ.2536 - 2559 ต่อมาหมอลำเซย ยืนยง ได้เสียชีวิตลง คณะหมอลำก็ไม่มีหมอลำที่จะมาลำทดแทนอย่างหมอลำเซย ยืนยง ได้ จึงทำให้งานการแสดงลดลงจนถึงปัจจุบันนี้

1.2 รูปแบบการการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อตำบลโคกสำราญ อำเภอลอง จังหวัดยโสธร

ในการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอลอง จังหวัดยโสธร มีรูปแบบในการอนุรักษ์และสืบทอดคือการ การอนุรักษ์ขนบในการแสดงหมอลำผญา ตามรูปแบบดั้งเดิมเพื่อไม่ให้ผิดเพี้ยนไปมาก ซึ่งอาจจะมีการพัฒนาที่อยู่ขอบเขตของขนบธรรมเนียมของหมอลำผญา รวมถึงระบบขั้นตอนในการเป็นหมอลำผญา ในขั้นตอนต่าง ๆ ในการติดต่อว่าจ้าง หรือรับงาน ของหมอลำผญาที่ใช้ในรูปแบบดั้งเดิม โดยยังใช้รูปแบบการว่าจ้างโดยเขียนใบสัญญา และผู้ว่าจ้างจำเป็นต้องวางเงินมัดจำ เพราะระบบการว่าจ้างในรูปแบบเดิมยังมีความเชื่อมั่นได้ ระหว่างหมอลำและผู้ว่าจ้าง พิธีกรรมไหว้ครู หรือการประกอบพิธีกรรมก่อนทำการแสดง (ยกอ้อยอครู) ของศิลปินหมอลำ ก่อนที่จะขึ้นทำการแสดงต่าง ๆ ต้องมีการไหว้ครู ซึ่งการไหว้ครูของหมอลำผญาชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญยังใช้คาถาในการกล่าวบูชาครูแบบโบราณตั้งแต่ครูรุ่นเก่า บุคลิกท่าทาง การแต่งกายของหมอลำยังเป็นส่วนสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญ ชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญยังคงแต่งกายในชุดชนเผ่า ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่นและสวยงาม กลอนลำที่ใช้ในการแสดงของหมอลำผญาส่วนใหญ่จะใช้กลอนเกี้ยวระหว่างหมอลำฝ่ายชายและฝ่ายหญิง และกลอนเบ็ดเตล็ดทั่วไป ขั้นตอนในการทำการแสดงมีความจำเป็นที่หมอลำ จะต้องมีการกลอนลำที่จะต้องใช้ในการลำให้ถึงสว่างเพราะในอดีตยังต้องลำ 3 ทุ่ม ถึงตี 5-6 โมงเช้า จึงจำเป็นต้องมีการกลอนลำไว้มากๆ เพื่อใช้ลำให้เสร็จงาน เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ในอดีตใช้เพียง แคน ดนตรีสำหรับเป่า เพียงชนิดเดียว ต่อมาได้มีการพัฒนานำดนตรีพื้นเข้ามาประกอบจังหวะ

เพิ่มมากขึ้น เช่น พิณ กลอง ฉิ่ง ฉาบ และแคน ทั้งหมดที่กล่าวมาคณะหมอลำผญาชุมชนเผ่าญ้อยังอนุรักษ์การลำแบบดั้งเดิมอยู่จนถึงปัจจุบัน จึงมีความสำคัญที่ควรแก่การรักษาเป็นอย่างยิ่ง

1.3 แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด การขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญอำเภอลอง จังหวัดยโสธร

ในแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา มีหลายแนวทางเพื่อที่จะอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่กับชุมชน ซึ่งควรได้รับการสนับสนุนและการส่งเสริมขององค์กรส่วนท้องถิ่น ปัจจุบันการลำผญาในรูปแบบดั้งเดิมกำลังจะเลือนหายไปพร้อมกับมีศิลปินรุ่นเก่าๆ เพราะปัจจุบันได้มีนักร้องใหม่ๆ เข้ามาแทนที่ จึงทำให้ผู้คนไม่เห็นความสำคัญ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องหาวิธีและแนวทางเพื่อที่จะช่วยอนุรักษ์ให้อยู่คู่กับชาวไทยอีสานสืบต่อไป ควรมีการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นรวมทั้งคนรุ่นใหม่ตระหนักถึงคุณค่าสาระและความสำคัญ ของการขับร้องหมอลำผญา และมีการถ่ายทอดโดยการนำเสนอภูมิปัญญาการขับร้องหมอลำ ให้สังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรมของชุมชน สถานศึกษาในชุมชนควรมีการเพิ่มรายวิชาในการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา ได้มีความรู้ความสามารถในการขับร้องหมอลำ และตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ อำเภอลอง จังหวัดยโสธร” จากการศึกษาที่มีข้อค้นพบ ที่นำมาอภิปรายเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการอภิปรายผล ผู้วิจัยได้ทำการอภิปรายดังนี้

การขับลำผญาเป็นรูปแบบการแสดงพื้นบ้านภาคอีสานที่มีความมั่นคงในด้านรูปแบบการแสดงท่วงทำนอง ลักษณะกลอนลำดั้งเดิม ซึ่งในปัจจุบันการแสดงลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบล

โคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ใต้รับการนิยามลดน้อยลง ซึ่งคนส่วนใหญ่หันไปนิยมการแสดงลูกทุ่งหมอลำซึ่ง สำหรับชุมชนบ้านโนนสวรรค์ ตำบลโคกสำราญนั้น ยังคงอนุรักษ์ในรูปแบบการแสดงหมอลำผญาดั้งเดิม เนื่องจากผู้ถ่ายทอดการขับลำผญา เข้าใจความสำคัญของศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

กลอนลำที่ใช้ในการลำผญานั้น ส่วนใหญ่เป็นกลอนลำที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชนบทชนบทรอบริมนิยมประเพณี ความคิด ความเชื่อทางสังคม ตำนาน นิทานพื้นบ้านอีสาน และการเกี่ยวพาราชีของหนุ่มสาว ซึ่งให้เห็นถึงความเป็นอัจฉริยะในการประพันธ์บทกลอนดำเนิน เรื่องราวให้น่าสนใจ ให้แง่คิดและความสนุกสนาน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า หากไม่มีการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา ของชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ ในอีกไม่ช้ากระแสวัฒนธรรมตะวันตกจะเข้ามาดบังวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน จนหมดสิ้น

ประวัติความเป็นมาของการขับลำผญา ชุมชนเผ่าญ้อ ตำบลโคกสำราญ มีวิวัฒนาการมากจากการพูดผญาโต้ตอบ หรือผญาเกี่ยวโยงโดย ของหนุ่มสาวเรียกว่าจ่ายผญา กิจกรรมการจ่ายผญามักจะพบมากในช่วง ที่ชาวบ้านว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา ในยุคแรกใช้เพียงแคนเป่าประกอบ ต่อมาได้มีการนำเครื่องดนตรีพื้นบ้านชนิดต่างๆ มาประกอบจังหวะและทำนองในการขับลำผญา โดยมีการนั่งล้อมวงพ้อนรำและปรบมือให้จังหวะประกอบการขับลำผญา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม โดย A.R Radcliffe Brown ที่กล่าวว่า ระบบสังคมต่างๆ ประกอบด้วยโครงสร้างและกิจกรรม อันเกิดจากการกระทำระหว่างกันทางสังคม (นิตยพรรณ วรณศิริ. 2540 : 108) ทฤษฎีนี้ จะเน้นการทำ ความเข้าใจกับการคงอยู่ จากข้อมูลทางชาติพันธุ์ ความผูกพันกันทางสังคม หรือความขัดแย้งกัน จะมีการจัดการอย่างมีเหตุผล ทำให้ช่วยลดความแตกแยกกัน

รูปแบบการอนุรักษ์และสืบทอดการขับลำผญา การอนุรักษ์ในชนบทรอบการแสดงหมอลำผญาตามรูปแบบดั้งเดิมเพื่อไม่ให้ผิดเพี้ยนไปมาก ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจจะมีการพัฒนาที่อยู่ในขอบเขต

ของชนบทรอบริมนิยมของหมอลำ รวมถึงระบบขั้นตอนในการแสดงหมอลำผญา ในขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้คงอยู่สืบต่อไปในภายหน้า พร้อมทั้งสร้างความตระหนักให้ผู้คนในชุมชนได้หวงแหนในการอนุรักษ์การขับลำผญา ซึ่งสอดคล้องกับ (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2543 : 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของ บุคคล และสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาเป็นทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรความรู้ก็ได้ และสอดคล้องกับ (ไพฑูริย์ พงศบุตร. 2548 : 179 - 187) กล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านการสร้างสรรค์ทางศิลปะ ว่ามีปรากฏให้เห็นหลายอย่างแต่จะกล่าวถึงเฉพาะทางด้านดนตรีและการแสดงพื้นเมือง ซึ่งมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นต่างๆ เช่น การแสดงพื้นบ้านซึ่งเป็นการแสดงในท้องถิ่นอาจทำในรูปของมหรสพให้ผู้คนเข้ามาชมในยามว่าง หรืออาจทำในลักษณะของการร่วมกันแสดงความรู้รื่นเริงยินดี ของชาวบ้านในงานประเพณีต่างๆ การแสดงพื้นบ้านที่มีชื่อเป็นที่รู้จักกันดีทั่วประเทศคือ การแสดงลิเก การแสดงหมอลำ และการแสดงโนรา สรุปได้ความว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นชาวบ้านได้สร้างสรรค์งานต่างๆ ด้านอย่างมีคุณค่าต่อสังคมมนุษย์ตลอดมา

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด การขับลำผญาของชุมชนเผ่าญ้อ ในแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา ให้การขับลำผญาอยู่คู่ชุมชนเผ่าญ้อ ควรให้มีการส่งเสริมจากภาครัฐ หรือองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการสนับสนุนการขับร้องหมอลำส่งเสริมเยาวชน ทั้งในระดับชุมชนและระดับอำเภอ ทั้งนี้หมอลำเองต้องเปิดรับในการพัฒนาทางด้านต่างๆ เพราะหมอลำคือสิ่งที่ให้ความบันเทิงแก่ชาวอีสาน จึงควรให้คงอยู่สืบต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (ธีระพงษ์ โสดาศรี. 2537: 28) หมอลำให้ความบันเทิงผ่อนคลายความตึงเครียดของคนในสังคม ให้การศึกษา ให้ความรู้ ให้แง่คิด ศิลธรรมจรรยาแก่ประชาชน และนำวรรณกรรมท้องถิ่นมาแสดงหมอลำโดยมีศิลปินเป็นผู้อนุรักษ์และสืบทอดศิลปะพื้นบ้านนับได้ว่าหมอลำเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงศิลปวัฒนธรรมของชาวอีสานที่ สะท้อนภาพของสังคมและยังเป็น

ความบันเทิง และสอดคล้องกับ(Robinson. 1992 : 746) ที่ได้กล่าวถึงการศึกษาและพัฒนาชุมชน พบว่าในการจัดการศึกษาเปิดโอกาสในท้องถิ่น ประชาชน ท้องถิ่นหรือประชาชนบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์

จากปัจจัยดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการอนุรักษ์สืบสานและพัฒนา อย่างต่อเนื่อง โดยความร่วมมือของทุกฝ่ายก็จะทำให้การขับลำผญาในชุมชนเฝ้าอยู่คงอยู่ เป็นมรดกวัฒนธรรมบันเทิง และมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าสืบต่อไป

7. เอกสารอ้างอิง

- จิราวัลย์ ซาเหลา. (2546). *กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะหมอลำอาชีพ*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. วันที่ค้น 13 กุมภาพันธ์ 2562.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). *ผญา มรดกของลูกอีสาน : คุณค่าทางวัฒนธรรม :วารสารสังคมพัฒนา* ได้จาก:ศูนย์ สารนิเทศอีสานสิรินธร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม :วันที่ค้น 13 กุมภาพันธ์ 2562.
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2558). *หมอลำหมอลำแคน: ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เปรียบดั่งแก้วสารพัดนึกของชาวอีสาน*: วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: วันที่ค้น 13 กุมภาพันธ์ 2562.
- ฉลอง พันธุ์จันทร์. (2552). *ผญา-วาทกรรมแห่งภูมิปัญญาอีสาน : การตีความเชิงจริยปรัชญา* : วิทยานิพนธ์ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: วันที่ค้น 13 กุมภาพันธ์ 2562.
- ชลิต ชัยครรชิต. (2532). *พัฒนาการของชุมชนโบราณและการตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนบน*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยศิลปากร. วันที่ค้น 13 กุมภาพันธ์ 2562.
- ชัยนารถ มาเพชร. (2555). *การอนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาทูล้ำไทลาวสองฝั่งโขงเพื่อสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม*: วิทยานิพนธ์: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: วันที่ค้น 13 กุมภาพันธ์ 2562.
- พรศิริ ศรีธระพิมพ์. (2551). *การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านการแต่งหมอลำผญา จังหวัดมุกดาหาร เพื่อส่งเสริม วัฒนธรรมท้องถิ่น*: วิทยานิพนธ์: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: วันที่ค้น 13 กุมภาพันธ์ 2562.
- ศิริเพ็ญ อัดไพบุลย์. (2550). *ขับลำวัฒนธรรมไทย-ลาว: วัฒนธรรมศิลปสาร*. 2 (1):205-209, ศูนย์นิเทศอีสานสิรินธร: วันที่ค้น 13 กุมภาพันธ์ 2562.
- ศิริภรณ์ ปทุมวัน. (2542). *บทบาทของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนินศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ศศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.
- สิทธิศักดิ์ จำปาแดง. (2548). *บทบาทของหมอลำในการแก้ปัญหาสังคม*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2543). *พลั้งลาวชาวอีสาน*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- Compton, Caral J. (1979). *Courting Poetry in Laos : A Textual and Linguistic Analysis*. New York : Northern Illinois Center for Southeast Asian studies.
- Miller, Terry E. (1977). *Traditional Music of the Lao :Kaen Playing and Mawlum Singing in Northeast Thailand*. London : Greenwood Press.
- _____. (1998). *Southeast Asia*. New York : Garland Publishing.